

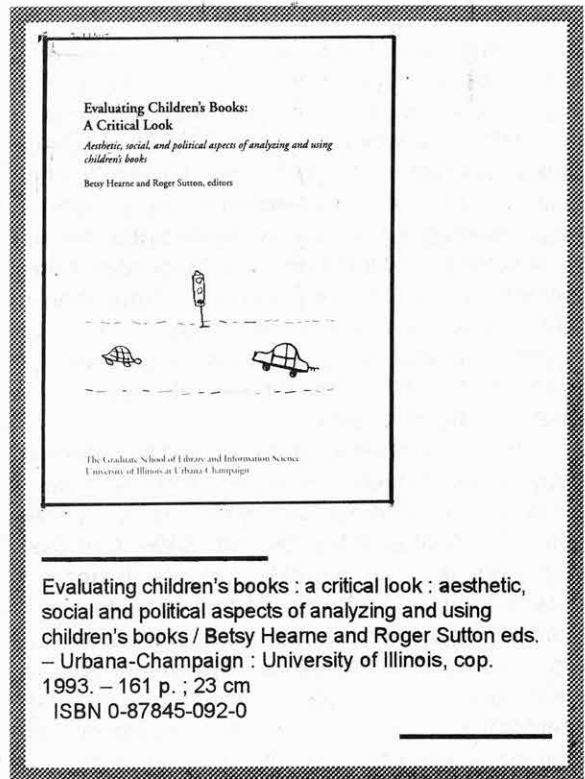
Kritikus szemmel a gyerekkönyvekről

Az egyik gyerekkönyvekkel foglalkozó, amerikai könyvújság, a *The Bulletin of the Center for Children's Books* szerkesztősége nemrégiben az illinoisi egyetem kampuszára költözött a könyvtári és informatikai tanszék hatékony támogatásával. Bemutatkozásul ugyancsak a tanszék munkatársainak segítségével egy konferenciát szerveztek a gyerekkönyvekről, a gyerekkönyvek kiadásáról, a könyvajánlásokról, a recenziós folyóiratok szerepéről. Előadóknak gyerekkönyvtárosokat, gyerekkönyvek kiadásával foglalkozó szerkesztőket, a gyermekirodalommal kutatóként, irodalmárként foglalkozó szakembereket, s profi könyvismertetőket, lapszerkesztőket hívtak meg. A kötet ennek a konferenciának az előadásait gyűjtötte egybe.

A konferencia három napja alatt nem volt olyan előadás, amely valamilyen formában ne érintette volna azt a kérdést, milyen a jó könyv? A kérdés a kötet egyik szerkesztőjében, *Roger Sutton*-ban saját egyetemi éveit juttatta eszébe, amikor négy év irodalomelmélet-tanulás után a kurzust vezető professzor úgy foglalta össze tanulmányait, hogy jó könyv nem létezik. Annyit el lehet egy könyvről mondani, hogy piros borítású, vagy, hogy 247 oldal terjedelmű, hogy műfaját tekintve regény, hogy szerzője Jane Austen, mert ezek objektív kategóriák, mindaz, ami ennél többet akar elmondani róla, azaz értékelné a könyvet, az már szubjektív kategória.

A kötet tanulmányai a szubjektivitás és a sokféle megközelítési irány ellenére egymás mondanójának harmonikus kiegészítését és imponáló szakszerűséget tükröznek.

Az első előadás egy kerekasztal-beszélgetés arról, hogy milyen szempontokra kell tekintettel lenniük a könyvrovatot szerkesztőknek, milyen ellenőrzést engedhetnek meg maguknak a szerkesztők, mit tehetnek annak érdekében, hogy jók legyenek a könyvismertetések, s ezáltal a könyvtárosok számára megkönnyítsék a gyarapítás nehéz és költséges munkáját. Az ismertebb könyves folyóiratok attól függően, hogy terjedelmesebb, vagy rövidebb ismertetéseket szoktak közölni, évente 1500-6500, vagy még ennél is több recenziót publikálnak. Ilyen mennyiség mellett nehéz feladat megtalálni a jó arányokat s a helyes kritikai hangot. A *School Library Journal* recenziós rovata pl. azt a gyakorlatot követi, hogy

Evaluating children's books : a critical look : aesthetic, social and political aspects of analyzing and using children's books / Betsy Heame and Roger Sutton eds. — Urbana-Champaign : University of Illinois, cop. 1993. — 161 p. ; 23 cm
ISBN 0-87845-092-0

iskolai és gyermekkönyvtárosokkal írja meg a recenziókat, de a szerkesztők között is mindig van egy, aki elolvassa a könyvet. A szerkesztők módszere eltérő a recenzensek és az ismertetésre kerülő könyvek kiválasztásában. Van, ahol csapatmunkával döntenek el a recenzióra kerülő könyvek körét, és a bekerülő, már elkészült recenziókat is közösen bírálják el, máshol a rovat-szerkesztő egyedi döntése nyomán indul a munka. Egy jó recenzió-szerkesztő mindig javít, még a jó könyvismertetésen is, mert nincs olyan írás, amelyet ne lehetne még jobbá tenni. A vita résztvevői egyetértenek abban, hogy a személyes megérintettség nagyon fontos eleme a jó recenzióknak, de a negatív beállítódás, illetve indulat már árt egy mű tárgyilagos ismertetésének. A *The Horn Book Magazin* főszerkesztőjének az a szokása, hogy ha a recenzensben előítélet vagy ellenérzés van egy téma (szerző) iránt, máris átadja másnak a munkát, hogy a negatív hozzáállás ne befolyásolja a könyv bemutatását. Ha tesszik a könyv az ismertetést írónak, olyan ismertetés születik, amely kedvet ébreszt az elolvasásához, és persze ez elősegíti a könyv eladását is.

Janice N. Harrington, aki gyakorló gyermekkönyvtáros, a gyermekkönyvtári gyűjtemények

elemzésével, valamint a gyerekkönyvtárosoknak az állománygyarapításban játszott szerepének vizsgálatával foglalkozott. Az olvasói igények folytonosan változnak, ahogy maguk az olvasók is. 2010-re Amerika lakosságának egyharmada afrikai-spanyol vagy ázsiai-amerikai összetételű lesz, s ezeknek a gyerekeknek és szüleiknek nagy szükségük lesz a könyvtárak gyűjteményeire. A tantervek változásaival, az új oktatási irányzatok bevezetésével, s ezzel összefüggésben új tankönyvek, tanulást segítő szakkönyvek és egyéb kiegészítő olvasmányok megjelenésével is számolniuk kell a könyvtárosoknak, beleértve a róluk való tájékozódást is.

Ami a gyerekkönyvtárosokat illeti, kiderült, hogy a közművelődési könyvtárak 58%-ában nincs olyan személy, aki kizárólag a gyerekkönyvtári munkával foglalkozna, 34%-ában csak egy főfoglalkozású gyerekkönyvtáros dolgozik, s csak 8 %-ában a közművelődési könyvtáraknak található kettő vagy annál több gyerekkönyvtáros. Alacsony százalékos arányuk ellenére, mégis úgy tűnik, a gyerekkönyvtárosok rangos szereplői az amerikai könyvtáros-társadalomnak, amit az a vélekedés is tükröz, hogy a gyerekkönyvtárosok a könyvtárügy reneszánsz embelei, mert annyi mindenhez kell érteniük.

A könyvismertetésektől a könyvtárosok nemcsak azt várják, hogy kiderüljön, jó vagy rossz egy könyv, hanem, hogy milyen ismereteket adhat a gyerekeknek, milyen típusú feladatokhoz, milyen korú gyerekeknek ajánlható stb.

A gyerekkönyvtárosok 45%-a veszi igénybe a recenziós lapok könyvajánlásait a gyarapítás támogatására, s a különösen vitás, bizonytalan esetekben a könyvajánlások megállapításait tekintik döntőnek.

Janie Schomberg médiatáros könyvtári szakemberként mondja el véleményét a könyvismertetések gyarapításban betöltött szerepéről.

Betty Carter azokra a szempontokra hívja fel a figyelmet, amelyeket az ismeretközlő irodalom ismertetése során a recenzensnek és a gyarapító könyvtárosnak figyelembe kell vennie.

Barbara Kiefer a gyermekkönyvek esztétikai, vizuális értékével foglalkozik, s tanulmánya függelékében azokat a szempontokat foglalja össze, amelyek fogódzót adnak a képes (illusztrált) gyerekkönyvek értékeléshez (esztétikai és technikai megjelenítés, kulturális és történelmi hagyományok, amelyeket az illusztráció tükröz stb.)

Cathryn M. Mercier a gyerekirodalom tanulmányozásával foglalkozó központ munkatársaként a gyerekkönyvek értékelésének tartalmi kérdéseit vizsgálta, s legfontosabb alapelveként a „szöveghez való lojalitás”-t, a szöveghez szorosan kapcsolódó elemzést említi, szemben a szövegtől elszakadó, parttalanul áradó kritikával.

Dorothy Briley a könyvkiadó nézőpontjából közelít a kérdésekhez, s a könyvismertetések gyerekkönyvkiadásra gyakorolt hatását ismerteti. A gyerekkönyvek vásárlói elsősorban a könyvtárosok, ami azzal is magyarázható, hogy a gyerekkönyvek világa legjobban a gyermek- és iskolai könyvtárosok, illetve maguk a gyerekek előtt ismert. Briley szerint ahogy a gyerekek felnőtté válnak (s véletlenül nem gyerekkönyvtárosok lesznek), kitörlik magukból a gyerekkönyvek emlékét, de azért mindig marad egy szűk kör, a könyvtárosok, gyerekkönyvrírók, illusztrátorok, ismertetést írók és maguk a könyveket olvasó gyerekek, akiket e téma érint. Időközben megjelentek olyan bátor könyvkereskedők (közülük előzőleg többen gyerekkönyvtárosok voltak), akik kizárólag gyerekkönyvek árusításával foglalkoznak, s gyűjteményük javát saját kedves gyerekkönyveik alkotják. Ezek a kereskedők a könyvek eladása érdekében már nem függnek annyira a könyvismertetésektől, ugyanis kialakult körülöttük egy stabil, rendszeres vásárlói kör, akiknek igényeivel tisztában vannak a kereskedők.

A „Miként lehetne még jobb ismertetéseket írni?” kérdése is visszatérő eleme volt az előadásoknak. A stílusnak, a szubjektívnak, szakszerűségnek egyaránt fontos szerepe van. Talán érzékelteti a stílus és a kifejezések pontos használatának fontosságát az a kiragadott példa, amikor a kerekasztal-beszélgetés során valaki kijelentte egy könyvről szólva, hogy „charming” (bájos, elragadó) amire a jelenlévő egyik kritikus élénken tiltakozott, s a kolléga máris a „lovely”, lényegében hasonló jelentésű kifejezésre váltott.

Amerikában a sokféle nemzetiség kulturális, szociális és politikai érzékenységére is tekintettel kell lenni. A könyvek, a könyvkiadás és a könyvtárak a kisebbségi kultúra támogatása mellett, társadalmi beilleszkedésüket is segíti. A téma speciálisan kisebbségi aspektusaival *Graciela Italiano* és *Hazel Rochman* írásai foglalkoznak.

A kérdés, hogy „Jó-e egy könyv?” egyszerre túl nehéz és túl egyszerű is ahhoz, hogy válaszol-

ni lehessen rá. Lehet, hogy a platoni „jó könyv” elméleti, képzeletünkben élő értelmezése a megoldás, de annyi talán elmondható, hogy a kérdés kellően provokatív ahhoz, hogy érdemes legyen rajta többet gondolkodni. A „Hogy milyen a jó könyv?” típusú kérdés, mert erre nincs adekvát válasz, még nem jelenti azt, hogy nem jó a kérdés – szögezte le *Roger Sutton* a könyv összefoglalójában.

Ezek után már csak az a kérdés, kinek szól ez a könyv, s hazai olvasói, várhatóan milyen körből kerülhetnek ki? Úgy gondolom, hogy a gyerekkönyvtárosok a könyvismertetések kezeléséhez nyerhetnek szempontokat, a szerkesztéssel foglalkozók pedig ráérezhetnek arra, milyen elveket igyekezzenek követni a rovatszerkesztők, kiadók egy kőkeményen üzleti, de ugyanakkor a szakszerűséget állandóan szem előtt tartó világban.

Kovács Katalin

Művek – befogadás

Nehéz feladatra vállalkozik a szemlész, mikor *Kamarás István* könyvéről elfogultságok nélkül kíván írni, mivel a szerző egy évtizedig volt annak az osztálynak vezetője, melynek jelenleg ő maga is munkatársa. Kamarás István ugyanis 1968 és 1985 között az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjában tevékenykedett, egy ideig az Olvasáskutatási osztály vezetőjeként.

A tanulmánykötet több fejezete könyv formában már korábban megjelent, így jó néhány írás ismerős lehet az olvasó számára. A korábbi kiadásokhoz képest ezek most átdolgozva, átírva, újabb kutatások eredményeivel kiegészítve láttak napvilágot.

A csaknem ötszáz oldalas kötet háromnegyedét három nagyobb kutatás eredményeinek ismertetése teszi ki. Az *Utánam, olvasó!* című tanulmány *A Mester és Margarita fogadtatása, értelmezése és hatása Magyarországon* alcímet viseli. A szerző 1984-ben készült el a kézirattal, ám az *Olvasatok* megjelenésekor kiegészítette a könyv mai visszhangjának vizsgálatával. Bulgakov regényének első megjelenése, 1970 és a tanulmány befejezésének éve, 1984 között hét al-

kalommal, összesen 315 ezer példányban jelent meg Magyarországon. A példányszámok alapján elmondható, hogy a regény bestsellernek számított, hiszen az akkor népszerű szerzők (pl. Berkesi, Szilvási, Passuth) több művét is megelőzte. Kamarás István tanulmánya vizsgálja a mű magyarországi fogadtatását, értelmezését, jelentésrétegeit, egy vagy több regény voltát, valamint a regény befogadási folyamatát. A kutatás egyik legizgalmasabb része számomra ez utóbbi volt: a szereplőkkel való azonosulás, az olvasói értelmezések sokfélesége, az olvasási stratégiák és a befogadást befolyásoló tényezők elemzése miatt. Az 1994-es ismételt adatfelvétel eredményeként nyomon követhetjük a befogadói értékelésekben, értelmezésekben bekövetkezett változásokat. A könyvnek ezen részét azoknak is ajánlom, akik már korábban olvasták a szerző *Utánam, olvasó!* című könyvét, és *A Mester és Margarita* fejezetet olvasáskor átugranák.

A *Fogarassy Miklóssal* közösen írt *Olvasó a labirintusban* című tanulmányában *Sánta Ferenc: Nácik és Örkény István: Meddig él egy fa?* című novelláit tette a vizsgálat tárgyává. Az 1970-es évek első felében indított kutatásban a magyar középiskolás diákokon kívül kontrollcsoportként

bolgár, orosz és lengyel diákok vettek részt, valamint magyar szakmunkások, könyvtárosok – és ahogy a szerző írja – „hivatásos” olvasók, azaz irodalomtudósok, lektorok és kritikusok. Az összehasonlító táblázatok érdekes adalékokkal szolgálnak arra vonatkozóan, hogy miként befolyásolják olvasói viselkedésünket iskolázottságunk, tapasztalataink, sztereotípiáink, olvasói beállítódásunk. Az alapkérdés mégis az, hogy miként viszonyulunk „a halál és ellenszere, az értelmes és értelmező élet” kérdéséhez.

Zónák és átlépők címet kapott *Tarkovszkij: Stalker* című filmjének befogadásáról készült elemzése. Ez, a transzcendenciát kiválóan megjelenítő film a nézőknek csak elenyésző részét hagyta közömbösen, a többséget mélyen megérintette. A kutatás során a szerző két nehezen megragadható tényezőt, a vallási transzcendens és az esztétikai transzcendens meglétét és erősségét kívánta megragadni. Megfogalmazása szerint a következő kérdésekre vár választ: „A vallásosság tesz-e nyitottabbá a művészet iránt vagy fordítva? A műalkotás kegyelme teszi a csodát, vagy a vallásos ember vallási szükséglete által szentelődik meg a mű és hat?”

Markó Iván: Jézus című táncjátékának nézői és kritikai fogadtatásának vizsgálata az 1980-as évek végén kezdődött. A kérdőíves hatásvizsgálat megtervezése és az adatok feldolgozása Kamarás István feladata volt, de mivel *Deme Péter*, a kutatás vezetője az eredményeket azóta sem publikálta, ezért jelent meg *Markó Jézusának hatása* e tanulmánykötetben. A szerző az 1987-es kutatási jelentést átdolgozva tette közzé a táncjáték és a világnézet összefüggéseit kutató írását.

A fentebb említett nagyobb lélegzetű tanulmányokon túl három kisebb írás tagolja a kötetet, amelyek most kerülnek először az olvasó elé. A nyitó esszében *Örkény István: Trilla* című novellája kapcsán válaszolt többszáz olvasó arra a kérdésre, miért kell Wolfné nevét megjegyezni. Egy másik Tarkovszkij-film hatásmechanizmusainak vizsgálatára került sor a *Tükör által* címet viselő írásban. Az olvasáskutatásról *Az irodalom olvasója* című összefoglaló tanulmányban olvashatunk, amely többek között az olvasói stratégiákról, beállítódásról, az irodalomközvetítőkről, a motivációkról ad áttekintést – hogy a szempontok közül csak néhányat említsek.

Az olvasó minden fejezet végén részletes irodalomjegyzéket talál, melynek segítségével folytathatja a témákban való elmélyedést.

Kamarás István átdolgozott, aktualizált tanulmányait és most először megjelenő írásait is tartalmazó könyve azok számára is tartogat meglepetéseket, akik a szerző eddigi tevékenységét folyamatosan szemmel kísérték. Azok közé tartozik a szerző, akiknek sikerül megtartaniuk a táblázatok, statisztikai adatok és az értelmező, elemző szövegek közti kényes egyensúlyt. Talán azért is olvashatók könnyen ezek az írások, mert a lét alapkérdéseit firtatják, amelyek minket is folyamatosan foglalkoztatnak, s magunk is választ várunk. A kérdések állandóak; a tanulmányok az ezekre adott válaszokról, a társadalomnak egy adott időpillanatban erről való vélekedéseiről számolnak be.

W. Péterfi Rita